

Geachte dames en heren,

Niet lang geleden definieerde de bestuurskundige Paul Frissen vrijheid als het hebben van het recht op geheimen. We doen er goed aan om te beseffen wat dit betekent: zonder de mogelijkheid geheimen te koesteren, wordt vrijheid onmogelijk.

Ik wil hier nagaan wat dergelijke inzichten betekenen voor de jeugdhulp. Vrijheid en jeugd: gaat zoiets wel samen? Kunnen we in het algemeen de jeugd vrijheid gunnen? Of claimt die jeugd vrijheid? En wat betekent dit voor de hulp in onze samenleving aan jongeren?

Over het algemeen wordt deze discussie in nauwelijks hardop gevoerd. Vrijheid is een te ingewikkeld concept. Men kan er niet mee uit de voeten. Ik weet nog goed dat mijn vader op zijn sterfbed in het ziekenhuis een slok jenever wilde, maar dat de dienstdoende arts daar een stokje voor stak. Maar mijn vader was oud.

Met betrekking tot de jeugd spreekt men nauwelijks over vrijheid. Misschien dat men hier een woord als privacy iets makkelijker vindt. Een gemiddelde ouder heeft moeite in het dagboek of de gedichtenbundel van zoon of dochter te kijken. Iets van eigenheid moet gerespecteerd blijven. Wie ook maar enigszins reflecteert over het begrip privacy weet echter dat het ook hier om iets ingewikkelds gaat, iets wat ons op minstens even glibberige banen als vrijheid brengt.

Grofweg kun je privacy zien als iets wat een individueel mens zoekt en als iets wat de ander aan die individuele mens kan geven. Bij het zoekaspect staan bepaalde wensen van het individu centraal. Denk hier aan de wens om alleen te zijn, de wens om alleen met iemand anders te zijn, de wens om niet overal herkend te worden of de wens om met rust gelaten te worden. Dat zoeken veronderstelt een actieve rol

van het individu. Hij of zij zoekt het isolement, de intimiteit, de anonimiteit of de rust.

Hoe gaan anderen daarmee om? Deze vraag gaat over wat ik met een wat ongelukkig woord het 'geefaspect' zou willen noemen. Een andere reeks vragen duikt nu op. Accepteren we dat anderen, bijvoorbeeld jongeren, een eigen levensstijl mogen nastreven? Respecteren we hun intimiteit of geborgenheid door niet op de deuren te kloppen als we hun kamer binnen lopen? En misschien het allerbelangrijkste: erkennen we dat deze mensen een eigen waardigheid hebben die onder geen enkele voorwaarde mag worden geschonden?

Privacy is een kwestie van zoeken en geven. Voor normale volwassenen onder elkaar is dit al behoorlijk moeilijk. Niet alleen duikt de kwestie op wat normaal is of niet, maar bovendien hebben we doorgaans ook last van al-te-menselijke verschijnselen als wantrouwen, nieuwsgierigheid en bemoeizucht. Als het gaat om de jeugd, dan wordt privacy nog veel lastiger. Gunnen we onze kinderen een eigen levensstijl als we merken dat deze ongezond voor hen is? Vinden we dat ze recht op intimiteit hebben als ze net de pubertijd induiken? Vinden we dat hun waardigheid al geïnternaliseerd is tot een min of meer vaste en dus betrouwbare identiteit? Zijn dat dagboek en die gedichtenbundel echt veilig?

Een ding is duidelijk: discussies over privacy en vrijheid leveren bijna altijd meer vragen dan antwoorden op. Toch zijn de meeste mensen ervan overtuigd dat het gaat om iets heel fundamenteels in onze samenleving, een soort basisrecht of misschien ook een diepe menselijke behoefte. Wie wil niet het gevoel hebben de processen in de wereld te kunnen beheersen? Wie wil niet de eigenmachtigheid van het volwassen zijn ervaren? En wie wil niet af en toe ook ontoegankelijk zijn?

Ik denk dat deze laatste vragen misschien niet door jonge kinderen, maar dan toch zeker wel door opgroeiende jongeren worden gesteld. Hoe dient de hulpverlening aan jongeren met dergelijke vragen om te gaan?

Deze laatste vraag is in zekere zin pijnlijk omdat van alle kanten de hulp- en zorgverlening aan jongeren te maken krijgt met machten die niet langer een antwoord op alle vragen, die ik zojuist stelde, echt belangrijk vinden. Er dreigt hierdoor een zorgeloosheid tegenover de jeugd te ontstaan die we naar mijn stellige overtuiging niet moeten willen. Ik denk hier aan de decentralisering van jeugdzorg naar gemeentes. Deze gemeentes zijn daardoor financieel verantwoordelijk geworden en willen – vanzelfsprekend en begrijpelijkerwijze – weten wat er met het geld gebeurt. De behoefte aan transparantie is enorm groot en kan door digitale dataverzameling en –uitwisseling vrij makkelijk, makkelijker althans dan vroeger, worden bevredigd.

Waarom is dit een probleem? Niet veel mensen zijn zich hiervan bewust, maar data in onze samenleving zijn ‘gecommodificeerd’: dat wil zeggen dat ze tot goederen of waren zijn geworden en dat ze net als die goederen en waren een bepaalde monetaire waarde vertegenwoordigen. Data vliegen dus niet zomaar gratis in het rond. Ze zijn en betekenen – in de meest letterlijke zin van het woord – geld. En in een tijd dat bijvoorbeeld de hulp- en zorgverlening steeds meer op de centen moet letten, worden die data dus vanzelf wel belangrijker dan alle vage en hopeloos moeilijke waarden die we kunnen verbinden met de privacy van jonge en ook oude mensen. Dit probleem speelt in de jongerenhulpverlening misschien een nog grotere rol dan in volwassenenhulpverlening, omdat bij jongeren issues rondom privacy, laat staan vrijheid, allesbehalve gedane zaken zijn.

Het dilemma waarmee professionals, die met al die jongeren werken, worden geconfronteerd, laat zich dus raden: waar hun zwijgen ooit een vaststaande waarde was, daar sijpelt rapportagedwang naar binnen en deze komt onvermijdelijk met andere waarden. Ik hoef hier alleen maar te wijzen op de toenemende administratieve druk die professionals in de jeugdzorg ervaren. Er zijn dus redenen om ons bepaalde zorgen te maken over de privacy en vrijheid van de klanten, ook al zijn ze nog jong en ook al weten we niet precies wat deze termen betekenen.

Soms gaan geld en geheim slecht samen.

René ten Bos

Nijmegen, 21-6-2016